

СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ СЕЛЯНСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Анотація. В статті проаналізовано сучасний стан та перспективи подальшого функціонування дрібних форм аграрного підприємництва відповідно до стандартів інформаційного суспільства.

Ключові слова: аграрне підприємництво, інформаційне суспільство, селянське домогосподарство

Постановка питання. На сучасному етапі розвитку вітчизняного аграрного сектора продовжується процес диференціації сільськогосподарських товаровиробників, виходячи з виробничої мотивації і пов'язаним з нею характером використання наявного ресурсного потенціалу. Не дивлячись на наявну тенденцію до концентрації виробництва і створення системи агрохолдінгов, де активно використовуються сучасні технології у сфері виробництва сільськогосподарської сировини, його зберігання, переробки і реалізації, істотна частина продукції продовжує створюватися в дрібнотоварному секторі.

Господарюючі суб'єкти даного сектора здійснюють свою діяльність в декілька іншій мотиваційній площині, що визначає характер виробництва, а також об'єми вироблюваної продукції. Певний рівень консерватизму, який властивий подібній господарській моделі, з одного боку забезпечує високий рівень стабільності в умовах невизначеності, а з іншої не дозволяє їй суб'єктам брати повноцінну участь у функціонуванні вітчизняного аграрного ринку як ефективний товаровиробник.

Проте необхідно відзначити, що технологічне оновлення, яке в масовому порядку охопило вітчизняне аграрне виробництво у всіх категоріях господарств, торкнулося і даного підприємницького сектора. Результати оптимізації техніко-технологічного забезпечення виробництва сільськогосподарської сировини, поза сумнівом, повинні вплинути і на сам

характер економічної діяльності господарств населення, а також на їх базові принципи функціонування.

Аналіз останніх досліджень. Питання розвитку сільськогосподарського виробництва в дрібнотоварному секторі досліджувалися в роботах видних вітчизняних і зарубіжних учених-аграріїв. Зокрема специфіку економічної діяльності сімейно-трудового господарства, як суб'єкта аграрного підприємництва, що функціонує на принципах самозабезпечення досліджено в роботах О. В. Чаянова, який сформулював та практично обґрунтував сутнісний характер категорії трудоспоживчого балансу – основного мотиваційного чиннику для діяльності даного типу господарств.

Сучасний стан селянських господарств на пострадянському просторі, перспективи їх подальшого розвитку в умовах глобальних економічних процесів досліджено в працях одного із засновників західного селянознавства Т. Шаніна, яким було розроблено модель експлоярних форм існування суспільства, як таких, що не вписуються у стандартні схеми теоретичної науки. До них він відносив сімейні господарства, міжсімейну кооперацію, вільну індивідуальну діяльність та ін. Проте недостатньо вивченими залишаються, на нашу думку, перспективи економічної діяльності домогосподарств в результаті адаптаційного процесу вітчизняного аграрного сектора по відношенню до глобальних макроекономічних тенденцій і формування в рамках економіки України моделі інформаційного суспільства.

Мета. Таким чином, метою статті є вивчення сучасного стану виробництва сільськогосподарської продукції в дрібнотоварному секторі, а також визначення шляхів його подальшого якісного розвитку як повноцінної складової підприємницького співтовариства.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції, що відбуваються в системі аграрного підприємництва мають призвести до переходу сільськогосподарських виробників на якісно інші принципи функціонування, зокрема активне використання інноваційної складової як одного з найважливіших чинників адаптації до моделі інформаційного суспільства. Як

відомо, основною вимогою до суб'єктів підприємництва, що функціонують в подібній господарській системі, є можливість ефективно споживати та створювати нові знання, які формуються в результаті економічної діяльності.

В нинішніх умовах інноваційний характер розвитку бізнесу потребує трансформації основних принципів функціонування селянських господарств населення. Слід зазначити, що термін «селянські господарства населення» багато в чому співпадає з економічною категорією «домогосподарства» і характеризується низкою рис (табл.1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика категорій «домогосподарство» та «селянське господарство населення»

Характеристики	Селянське господарство населення	Домогосподарство
Мета діяльності	Задоволення власних потреб	
Місце в економічній системі	Приймає участь у функціонуванні ринкового механізму як самостійний незалежний суб'єкт господарювання	
Характер майнових відносин	Базується на приватній власності на землю, на рухоме і нерухоме майно, а також на особистій праці	
Характер виробничо-господарської діяльності	Доповнює суспільне виробництво, має підсобний характер, є додатковим джерелом прибутку	Інтегрується в систему національного виробництва в якості споживача і власника ресурсів одночасно

Зазначені характеристики дають нам підставу говорити про селянські господарства населення, як про таку форму аграрного підприємництва, що дозволяє максимально використовувати наявну ресурсну базу, в першу чергу земельні і трудові ресурси. Концепція трудоспоживчого балансу, розроблена О.В. Чаяновим, обґрунтовує схильність селянських господарств до активного використання ручної праці, оскільки в умовах доіндустріального села, а також в системі планового ведення сільського господарства пересічний селянин не мав

зможу використовувати високопродуктивну техніку на власному виробництві внаслідок нестачі необхідного обсягу фінансових або земельних ресурсів. [5]

Асортимент вироблюваної продукції унаслідок зазначених причин визначається як здатністю товару задовольняти продовольчі потреби без обов'язкової промислової переробки, а також стабільно високим попитом на даний товар з боку широких верств населення. Як видно з даних, наведених в таблиці 2, впродовж 2007-2010 р.р. мала місце певна диференціація по групах товарів, вироблених в сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення. Умовно дану продукцію можна розділити виходячи з потреби в подальшій переробці.

Так, зокрема зернові культури, цукровий буряк, соняшник виробляються здебільшого в сільськогосподарських підприємствах і їх питома вага в загальному об'ємі складає від 80 до 90%. У свою чергу виробництво картоплі, овочів, плодово-ягідних культур, шерсті і меду сконцентровано в дрібнотоварному секторі і їх частка складає від 80 до 95%.

Таблиця 2

Виробництво основних видів сільськогосподарської сировини в аграрному секторі економіки України за категоріями господарств, тис.т[1]

Показники	Роки											
	2007			2008			2009			2010		
	Разом	С.-г. підприємства	Господарства населення									
Продукція рослинництва												
Зернові та зернобобові	29294,9	22848,1	6446,8	53290,1	42094,2	11195,9	46028,3	35841,9	10186,4	39270,9	29779,3	9491,6
Цукрові буряки	16977,7	14763,9	2213,8	13437,7	11795,5	1642,2	10067,5	9151,6	915,9	13749,2	12663,4	1085,8
Соняшник	4174,4	3373,7	800,7	6526,2	5289,3	1236,9	6364	5177,4	1186,6	6771,5	5585,6	1185,9
Картопля	19102	388,5	18713,5	19545,3	436,8	19108,5	19666,1	517,6	19148,5	18704,8	482,5	18222,3
Овочі	6835,2	713,4	6121,8	7965,1	1108,6	6856,5	8341	1120,1	7220,9	8122,4	964,6	7157,8
Плоди та ягоди	1469,6	198	1271,6	1504,1	231,7	1272,4	1618,1	214,8	1403,3	1746,5	286,8	1459,7
Продукція тваринництва												
М'ясо (у забійній вазі)	1911,7	918,8	992,9	1905,9	979,5	926,4	1917,4	1034,2	883,2	2059	1134,4	924,6
Молоко	12262,1	2178	10084,1	11761,3	2089,9	9671,4	11609,6	2236	9373,6	11248,5	2216,6	9031,9
Яйця, млн. шт	14062,5	7604,5	6458	14956,5	8470,4	6486,1	15907,5	9258,2	6649,3	17052,3	10249,6	6802,7
Вовна, т	3449	751	2698	3755	809	2946	4111	840	3271	4192	710	3482
Мед, т	67681	1702	65979	74853	1908	72945	74051	1798	72253	70873	1620	69253

Дане співвідношення визначає групи продовольчих товарів, які споживаються населенням виключно в натуральній формі і не можуть бути

синтезовані в промислових масштабах. Окрім цього, виробнича діяльність в господарствах населення не припускає активного використання засобів автоматизації. Не дивлячись на те, що за період 2005-2010 р.р. питома вага домогосподарств, що використовують засоби механізації, зокрема трактори, виросла з 67 до 74%, в той же час відсоток використання ручної праці, знаходиться на рівні 95% (табл.3).

Таблиця 3

Здійснення окремих заходів з ефективного ведення господарства сільськими домогосподарствами, %[1]

Показники	Роки									
	2005		2007		2008		2009		2010	
	Усі домогосподарства	В т.ч. домогосподарства з площею землі більше 1 га	Усі домогосподарства	В т.ч. домогосподарства з площею землі більше 1 га	Усі домогосподарства	В т.ч. домогосподарства з площею землі більше 1 га	Усі домогосподарства	В т.ч. домогосподарства з площею землі більше 1 га	Усі домогосподарства	В т.ч. домогосподарства з площею землі більше 1 га
Домогосподарства, що використовують										
безплужний обробіток землі	12,8	12,9	6	8,5	7,4	9,2	5,7	8,9	5,6	9
районовані сорти	27,1	27,3	25,4	27,7	27,7	28,2	27,1	27,9	28,1	29,7
вапнування ґрунтів	3,4	4,4	2,2	3,2	2,6	3,6	2,4	3,4	2,5	3,9
сівозміну	49,4	55,7	52,5	61,6	56,1	62,4	58,4	63,8	58,4	66,2
іригацію земель	8,1	6,7	6,5	5,3	7	5,2	6,6	4,2	4,5	4,6
племінних плідників	31,7	36,4	16,5	28,7	17,4	29,8	15,3	27,9	15,7	27,1
штучне запліднення	37,2	39,2	18,1	31,3	18,6	31,1	16,9	30,7	15,3	29,5
ветеринарні перевірки	71,6	79,9	52,7	75,4	53,6	74,7	49,9	72,8	50	73,2
санітарну обробку приміщень	66,3	69,1	55	68,7	58,3	71,9	57,6	72,3	58,7	75,3
санітарний контроль якості молока	48,5	51,8	23,8	41,5	25,6	43,2	23,4	42,6	22,1	38,8

Аналізуючи процеси, що виникають в даному секторі аграрного підприємництва, слід зазначити ряд позитивних тенденцій, що дозволяють говорити про інноваційний характер розвитку в господарствах населення. Зокрема, підприємці, земельна площа яких перевищує 1 га, активніше

використовують засоби ефективного ведення діяльності, а саме застосовують систему сівозмін, сорти, що районують, безплужний обробіток ґрунту, що дозволяє добиватися вищих урожаїв, підвищити відсоток схожості.

Проте більшою мірою видно якісна відмінність між дрібними і крупними домогосподарствами у виробництві тваринницької продукції. Якщо максимальна різниця по питомій вазі прогресивних господарств в рослинництві не перевищувала 10 пунктів, то в тваринництві цей показник досягає 20-25 пунктів. Така галузева відмінність обумовлена необхідністю використання методів промислового господарювання як обов'язковою умовою забезпечення ефективної економічної діяльності в даному напрямі.

Виробництво рослинницької продукції на даному етапі здійснюється з активним використанням ручної праці, а відсутність конкуренції з боку крупнотоварного сектора при стабільному рівні платоспроможного попиту на плодово-ягідні культури, призначені для споживання в сирому вигляді, позбавляє селянські домогосподарства необхідних стимулів для розвитку галузі на інноваційній основі.

Необхідно зазначити, що подібна пасивна консервативна позиція по відношенню до перспектив підвищення рівня конкурентної боротьби в усіх сегментах сільськогосподарського виробництва як наслідку підвищення рівня капіталізації суб'єктів аграрного підприємництва в результаті продовження трансформації земельних відносин може негативно позначитися як на подальшій долі селянських домогосподарств і призупинити процес розбудови сільських територій.

Подальше ефективне функціонування дрібних селянських виробничих одиниць, незважаючи на їхній правовий статус, може забезпечити лише перехід на товарний спосіб господарювання, що, в свою чергу, передбачає активне використання засобів механізації, а також застосування сучасних маркетингових технологій. Господарства, що займаються сільськогосподарським виробництвом з метою самозабезпечення, в умовах загострення конкурентної боротьби і підвищення вимог до якісних

характеристик товару, будуть фактично позбавлені можливості реалізувати надлишки продукції, оскільки не зможуть задовольнити відповідним стандартам.

Велике значення в цьому аспекті має здатність селянських домогосподарств до швидкої адаптації згідно вимог навколишнього соціально-економічного простору, можливість інтегруватися в систему різних регіональних інститутів, як формальних, так і неформальних. В зв'язку з цим необхідною умовою подальшого якісного розвитку даного сектору аграрного підприємництва є наявність відповідної інформаційної бази, яка забезпечується відповідними освітніми центрами.

Слід зазначити, що переважна частина керівників сільських домогосподарств (близько 60%) має лише середню освіту, рівень якої не дозволяє адекватно оцінювати існуючий стан вітчизняного економічного механізму, а також власні перспективи розвитку. Вища освіта наявна лише у 10% керівного складу, що не дозволяє даному шару сільськогосподарських виробників істотним чином впливати на загальне положення справ в цьому секторі аграрного підприємництва.

Значною мірою виправити існуючий стан речей має активна співпраця суб'єктів дрібного аграрного підприємництва із регіональними науково-освітніми центрами на принципах взаємного врахування інтересів. Така співпраця передбачає адаптацію навчально-методичного забезпечення відповідних центрів згідно практичних вимог сільськогосподарських виробників, а, з іншого боку, створення на селі кадрових ресурсів, необхідних для перетворення селянських домогосподарств у повноцінного суб'єкта товарного виробництва.

Висновки. Сучасний етап розвитку вітчизняного аграрного виробництва характеризується подальшими трансформаціями, як в сфері майнових відносин, так і системи техніко-технологічного забезпечення виробничого процесу. В останньому випадку мова йде про модернізацію всього ланцюгу просування товару від виробника до споживача, що включає в себе як створення продукції,

так і її зберігання, переробку, транспортування і реалізацію. В цьому аспекті значні резерви для підвищення рівня забезпечення населення продовольством містяться у дрібнотоварному секторі, де основна частина виробленої сільськогосподарської сировини використовується для самозабезпечення.

Особлива важливість оптимізації господарської діяльності даного сегменту аграрного підприємництва полягає в тому, що низка видів сільськогосподарської продукції, зокрема овоче-баштанні і плодово-ягідні культури, мед та інше виробляється саме селянськими домогосподарствами. Наслідком переходу господарств населення на принципи товарного виробництва має стати не тільки якісне підвищення рівня забезпечення населення вказаними видами сільськогосподарської продукції, але й прискорення розбудови вітчизняного села як специфічної соціально-економічної одиниці.

Однак необхідно зазначити, що важливою передумовою модернізації селянських господарств населення є адаптація даної складової аграрного підприємництва до вимог моделі інформаційного суспільства, яка поступово формується в усіх сегментах вітчизняної економічної системи. В цьому аспекті надзвичайно важливим є формування ефективно діючого механізму забезпечення даних господарських одиниць кваліфікованими фахівцями, які матимуть змогу не тільки організувати виробничий процес в малих підприємницьких формах, але й здійснювати консолідацію їх господарської діяльності на принципах інноваційного розвитку.

Література

1. Державна служба статистики. – Режим доступу <http://ukrstat.gov.ua/>
2. Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: Монографія. – Одеса: Астропринт, 2006. – 360с.
3. Теодор Шанин. - Режим доступу http://www.yabloko.ru/Themes/History/Shanin/shanin_about.html

4. Теодор Шанин. Четыре с половиной программы Ленина. – Режим доступу <http://strana-oz.ru/?numid=16&article=759>

5. Чайнов А.В. Крестьянское хозяйство. – М.: Экономика, 1989. – 492с. – (Эконом.наследие).

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние и перспективы последующего функционирования мелких форм аграрного предпринимательства в соответствии со стандартами информационного общества.

Ключевые слова: аграрное предпринимательство, информативное общество, крестьянское домохозяйство

Annotation. In the article the modern state and prospects of the subsequent functioning of shallow forms of agrarian enterprise is analyzed in accordance with the standards of informative society.

Keywords: agrarian enterprise, informative society, peasant household

УДК: 339.13.017

Капінос С.С., аспірант⁴

Таврійський державний агротехнологічний університет

РОЗРАХУНОК ОПТИМАЛЬНОГО РОЗТАШУВАННЯ ОПТОВОГО РИНКУ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Анотація: Розглянуто виробництво плодоовочевої продукції в Степу. Обґрунтована методика визначення оптимального розташування оптового ринку плодоовочевої продукції. Проаналізовано основні переваги створення та функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: Оптовий ринок, плодоовочева продукція, реалізація, попит, пропозиція ABC-аналіз, XYZ-аналіз, оптимальне розташування.

Постановка проблеми. Основною проблемою сучасного сільського господарства України є неефективність каналів реалізації сільськогосподарської продукції та нерозвиненість інфраструктури, що зумовлює його збитковість. Виробники продукції не можуть отримувати заплановані прибутки через низькі ціни, які встановлюють посередники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні знайшли відображення в

---

⁴ Науковий керівник – Д.Г. Легеза, кандидат економічних наук, доцент